

Sense complexos!

(Sobre alguns complexos habituals en relació a la llengua i al país)

BERNAT JOAN I MARÍ

Si una cosa vaig poder observar diàfanament durant la realització de la meua tesi doctoral, al voltant dels casos de normalització lingüística que han reeixit al llarg del segle XX, va ser que existeixen regularitats entre els parlants de llengües minoritzades i entre els parlants de llengües plenament normalitzades que diferencien clarament l'un i l'altre grup. I que moltes d'aquestes diferències les hauríem d'emmarcar en el context de la psicologia social. La llibertat nacional o la dependència o satel·lització generen tipus de mentalitat col·lectiva amb diferències evidents. Qui no està avesat a la llibertat necessita tota una sèrie d'eines per acostumar-s'hi i per a poder arribar a actuar d'una manera coherent amb el fet de ser lliure.

Una part de la nostra nació, la més gran, poblada i desenvolupada, es troba a les portes de la independència, si la impressió que el procés posat en marxa no té tornada endarrere resulta certa. Només el temps ho dirà. Però ara mateix som en una etapa plena d'incògnites i d'esperances. Col·lectivament, Catalunya ha generat una energia extraordinària, que fa la impressió que ha de catapultar el país cap a la llibertat nacional plena, ço és, arreu del món, la independència. En cap altra nació sense estat d'Europa no s'ha manifestat, durant aquests darrers anys, una voluntat tan clara d'aconseguir un estat propi. Ho podem veure en les mobilitzacions al carrer (repetidament, les més grans que s'han produït a Europa des que hem entrat en el segle XXI), ho hem vist en l'exhibició dels símbols (malgrat l'intent de torpedinar-la, sempre que ha estat possible), ho hem vist en l'ús dels termes a vegades molt formals (pensem, per exemple, en el «Visca la República Catalana!» amb què la presidenta del Parlament de Catalunya, Carme Forcadell, va acabar el seu discurs d'investidura)... Ho hem vist repetidament. Aparentment, Catalunya és la nació més ben posicionada, actualment, entre totes les europees que no tenen estat propi, per arribar-ne a tenir abans de gaire.

Tenir estat propi, des del nostre punt de vista, constitueix un element necessari per arribar a assolir la plena normalitat d'ús per a una llengua que hagi patit un procés de minorització. El català, evidentment, no constitueix cap excepció. Arribar a aconseguir la plena normalitat per a la llengua catalana, a nivell d'ús social, suposa, necessàriament, construir la república catalana a què apel·lava la presidenta del Parlament (em costa pensar en una futura Catalunya independent que tengués la forma política de monarquia, igual com em costa pensar en un rei de la casa de Borbó fent de paraigua de diverses nacions

Carme Forcadell, presidenta del Parlament de Catalunya

independents, com ha fet repetidament la reina d'Anglaterra, i podria tornar a fer, en el cas d'independència d'Escòcia). Però, atenció!, arribar a comptar amb un estat independent, de vegades no constitueix un element suficient per a la plena normalització de l'ús de la llengua. Es pot ser independent i perdre la llengua, però no es pot ser dependent i salvar-la.

La independència de la nació, doncs, constitueix una *conditio sine qua non* perquè el català assoleixi la plena normalitat. Però podria ser, com ha ocorregut en altres llocs del món, que la independència no fos una eina suficient per a normalitzar la llengua. Podem intuir, doncs, diversos perills sotjant el futur del català, fins i tot en el cas que Catalunya esdevingui, com hem de suposar que ocorrerà en un temps prudencial, un estat independent.

El discurs tou que impera al voltant de la llengua, fins i tot entre amplis sectors que estan a favor de la independència de la nació, depèn, en bona part, de les situacions sociolingüístiques que marquen la història social de la nostra llengua. Sense aquestes situacions que hem patit en el passat, no es podrien entendre determinades actituds que encara existeixen, molt clarament, en el present.

No estic segur, emperò, de si aquestes actituds lingüístiques vacil·lants es poden desvincular d'altres actituds que també podem observar en un àmbit sociopolític més general. Malgrat les condicions aparentment molt favorables per a poder dur endavant un procés clar cap a la independència nacional, ens trobam contínuament amb elements que estan entrebantant, d'una manera ben clara, l'esmentat procés. I no tots tenen relació amb les accions portades a terme des de l'exterior (sóc dels qui consideren que l'adversari ha ajudat poderosament el procés independentista català): molts dels entre-

bancs que van sorgint en el camí sorgeixen des de dins, emanen de determinats sectors independentistes (o que se'n diuen) i fan tot el procés més difícil, laboriós i pesat.

Els complexos nacionals que patim, dins els quals hem d'incloure els complexos lingüístics, es condensen (encara que no en siguin exclusius) en diversos apartats: complexos ideològics, complexos lingüístics, complexos polítics i complexos socials.

Mirem d'analitzar-los un per un i de discurtir-ne les característiques.

COMPLEXOS IDEOLÒGICS

La societat catalana és una societat progressista. Aquí va néixer el republicanisme. Al cap i a la fi, què va ser la resistència de Barcelona durant la Guerra de Successió sinó una gran manifestació popular de republicanisme? Amb els valors republicans, si res no els entrebancàs, comptaríem amb un bagatge fonamental per a poder bastir l'arquitectura ideològica del projecte independentista.

Però acumulam molts anys de lerrouxisme i de marxisme. Massa. I encara tenen un efecte de rebot extraordinari en el conjunt del país. El lerrouxisme adquireix formes noves, i es manifesta de maneres que fins ara ens resultaven desconegudes. Per aquest motiu, de vegades ens costa una mica de reconèixer-lo. No ens costa de detectar-lo quan se'ns mostra a cara descoberta, utilitzant les velles formes. No ens enganya quan se'ns apareix amb el barret de Ciutadans, apellant directament a la unitat d'Espanya, a la Constitució i a la manca de condició nacional de Catalunya. No s'aporta res de nou al discurs: se'ns presenta el de sempre. Però resulta clar i fàcilment identificable.

Ja ens costa una mica més quan se'ns presenta sota formes aparentment progressistes, de la mà de formacions polítiques (ara en descomposició) que han tingut un paper important en el passat a l'hora d'incorporar una bona part de la immigració a la societat catalana. Han treballat per la cohesió social, però no acaben d'entendre cap on s'ha mogut l'esmentada cohesió i què significa avui optar-hi. La societat catalana ha canviat massa perquè alguns puguin arribar a identificar-ne els elements cohesionadors.

Però han estat aquests, precisament, els qui ens han portat líders forasters a apellar, descaradament, al component ètnic, a la procedència dels ancestres d'una part molt important dels catalans. Han estat aquests els qui, cometent un error de dimensions colossals, han demanat el vot als descendents d'andalusos i extremenys emigrats a Catalunya. D'alguna manera, emperò, també ho han compensat. Va ser impagable l'afirmació de Pablo Iglesias que s'havia sentit molt incòmode durant la campanya electoral a les eleccions al Parlament de Catalunya, perquè «semblava que feia campanya en un altre país». ¿No li ho havien explicat, els catalans del seu partit, que Catalunya és un país diferent del seu? No l'havien infor-

La resistència popular de Barcelona durant la Guerra de Successió va ser una gran manifestació de coratge i sacrifici

mat de la substància nacional de Catalunya? ¿No li havien dit res sobre els sentiments nacionals dels catalans, sobre la seua identificació, sobre la seua idea de país? Que un home aparentment intel·ligent com Iglesias s'expressàs en aquells termes només es podia atribuir a la desinformació més absoluta. Ja ho diuen, que la ignorància és atrevida. Però aquesta ignorància estava estalonada, sens dubte, pels complexos de caire ideològic dels seus correligionaris catalans.

I com més s'avança, més subtils es van tornant aquests complexos. Perquè, en un estadi més primigeni, s'expressen a través d'errors com el que acabam de comentar. Però, en un estadi una mica més avançat, van apareixent també de la mà d'aquells que, ben seriosament, es consideren a si mateixos com a independentistes i com a patriotes. Només els complexos ideològics permeten d'explicar que es guanyin unes eleccions clarament i que la persona més ben situada per a liderar un procés d'unes dimensions colossals sigui discutida immediatament. Només els complexos ideològics expliquen que uns pocs puguin posar bastons a les rodes a les ànsies de llibertat de tota una nació. Només els complexos ideològics expliquen que els catalans hagin esdevingut, a força de patir dominació nacional, especialistes a pegar-se trets als peus.

Justament en els complexos ideològics trobam l'oportunitat que tenen els mitjans de comunicació de la caverna espanyola de treure titulars de premsa en què atribueixen a la CUP la condició d'«últim bastió contra el separatisme català». Últim bastió de l'espanyolisme, s'entén. I la condició de bastió ve donada pel fet que, just després de les eleccions, són ells mateixos, teòrics companys en la lluita per la independència, els qui s'ocupen d'escapar el moviment, els qui treballen més àrduament per deixar-lo sense un lideratge clar i diàfan, els qui generen confusió i tensions internes en comptes de focalitzar-les, permanentment, en el conflicte amb l'Estat.

Són aquests complexos ideològics els que poden explicar, per exemple, que suposats independentistes radicals, quan la

tensió Catalunya-Espanya puja de voltatge, s'arreglerin al costat de l'unionisme en qüestions bàsiques i fonamentals. I tot perquè s'ha de ser d'esquerres més que ningú (no tenc cap dubte que avui els liberals catalans són aquells que estan situats més a l'esquerra de l'espectre polític del país, perquè són els qui fan unes propostes més adequades per al manteniment dels serveis bàsics i per a la igualtat d'oportunitats entre tots els ciutadans), s'ha d'estar més contra la corrupció que ningú (quan avui la gran corrupció, la corrupció que ens escamoteja més recursos econòmics, passa pel decalatge fiscal insostenible entre cadascun dels Països Catalans i l'Estat espanyol; els Països Catalans potser no són moltes més coses, però ningú no pot discutir que constitueixen una unitat d'espoli fiscal claríssima), i altres elements que fa angúnia, pena i mandra d'haver de comentar.

COMPLEXOS LINGÜÍSTICS

En consonància amb els complexos ideològics, podem observar determinats complexos lingüístics. I, en referir-m'hi, no puc evitar d'acudir als aforismes de Joan Fuster per il·lustrar-ne l'entrada. El genial assagista de Sueca ho tenia ben clar: la política, o la fas o te la fan. Per extensió, amb la política lingüística ocorre exactament el mateix: la política lingüística, quan no la fem nosaltres mateixos, ens la fan. I, quan ens la fan, per molt paternalistes que puguin ser els postulats (que tampoc no solen ser-ho gaire), sempre va en contra nostra.

Avui els complexos lingüístics passen per no considerar-nos prou «multilingües». El vell cosmopolitisme s'ha tenyit de multilingüisme i, avui dia, qualsevol planificació al voltant de la llengua que no inclogui alguna referència al multilingüisme ens deixa, aparentment, amb un peu en fals.

A l'hora d'analitzar aquest complex, potser hauríem de tenir en compte quina és la pràctica efectiva d'aquells que prediquen amb més èmfasi el multilingüisme. Cada dia, en llocs diversos, es fan congressos, conferències, jornades sobre multilingüisme que són vehiculats... en una sola llengua! La contradicció no pot ser més flagrant.

I qui pot donar lliçons de multilingüisme a Catalunya —ara em referesc a la Catalunya encara autònoma—, essent com és un dels dos països d'Europa on hi ha tres llengües oficials sobre el mateix territori? La petita Luxemburg té tres llengües oficials: luxemburguès, francès i alemany. Catalunya, més extensa i poblada, té també tres llengües oficials: català, occità i espanyol. I això no treu que tinguem permanentment l'acusació d'abusos lingüístics, de no reconeixement de drets en el camp de la llengua, a sobre. Mentrestant, aquells que només tenen una llengua oficial se suposa (o ho suposen de si mateixos) que són gent bàsicament respectuosa, democràtica i ben adaptada al «multilingüisme». Paradoxes de les percepcions lingüístiques!

Un altre complex lingüístic, prou desenvolupat entre els catalans que aspiren a la plena llibertat nacional i a la plena normalitat per a la llengua, consisteix a sentir permanentment una mena de necessitat de tranquil·litzar els no catalanoparlants d'origen amb relació al tractament de la seua llengua

(sempre que la seua llengua siga l'espanyol, no cal dir-ho). Particularment, aquest complex em produeix una certa angúnia, perquè ha de ser fins i tot ofensiu per a aquells castellanoparlants que han fet seua la llengua catalana i que consideren que el català ha de ser la llengua oficial i nacional de la futura República Catalana. Aquesta mena de condescendència paternalista amaga, en el fons, un complex d'inferioritat no superat, provocat per la desamparança apresada durant tres-cents anys de domini hispano-borbònic.

I, encara, es manté un complex lingüístic important: el que impelleix a no vincular la llengua amb la identitat. On s'és vist! A Catalunya, com a la majoria de les nacions d'Europa, la llengua constitueix un element fonamental per a la identitat. Ho és fins a tal punt que nosaltres podem identificar la nacionalitat de la immensa majoria dels europeus només per la llengua que parlen, fonamentalment per la llengua que parlen. I això, que és el més habitual arreu d'Europa, ¿ho hem de rebutjar radicalment, com a cosa perillosa, entre els catalans?

D'altra banda, i per acabar aquest apartat, hem vist com diversos líders polítics, en la línia entre tranquil·litzadora de no catalanoparlants i paternalista envers aquest col·lectiu, s'han avançat al Parlament constituent de la República Catalana (que, per cert, encara no s'ha constituït, perquè, si tot va bé, serà el pròxim) a l'hora d'anar explicant quines llengües seran oficials en la Catalunya independent. Evidentment, es poden expressar tantes opinions com es vulguin, però sempre cal fer el matís, del tot imprescindible, que la decisió només la podrà prendre el Parlament de la futura Constitució de Catalunya.

COMPLEXOS POLÍTICS

Els complexos polítics van estretíssimament lligats amb els complexos ideològics. Però tenen més a veure amb l'estratègia que no pas amb l'estructura profunda del sistema polític del país.

Per exemple, com que Catalunya és un país d'esquerres, se suposa que els sectors sobiranistes han d'estar bé amb totes les esquerres, encara que aquestes actuïn en contra de la llibertat nacional per a la pròpia societat. Això porta sectors sobiranistes fins i tot liberals o centristes a plantejar-se una mena de veneració incomprensible envers les esquerres hispàniques, especialment si —siguin velles o noves— es posen per davant de si mateixes la pàtina de la novetat. Perquè, certament, resulta difícil trobar discursos més antiquats que alguns dels que exhibeixen les «noves esquerres» espanyoles.

Certament, en alguns aspectes, semblen més obertes que no les velles esquerres o les dretes de sempre. Però tampoc no han inventat la sopa d'all. Ja hi havia hagut algun ministre del PSOE (català, per més senyes) que havia manifestat que seria positiu que algun dia Catalunya pogués fer un referèndum d'autodeterminació... per a legitimar, finalment, la incorporació de Catalunya a Espanya. Deixant de banda les intencions, hem de reconèixer que, en aquest aspecte, sí que s'hi observa una diferència substancial (com a mínim, es reconeix Catalunya com a subjecte col·lectiu de decisió, cosa que tota la resta escamotegen).

Però l'obertura de mires democràtica no implica, per descomptat, coincidència d'objectius nacionals. Implica, això sí, la possibilitat de disposar d'un camp de joc més practicable, més assequible, més equilibrat, més adequat a les necessitats democràtiques de principis del segle XXI.

Davant aquesta perspectiva, els plantejaments desacomplexats dels catalans passen per no reconèixer cap altre subjecte de sobirania que Catalunya mateixa (és a dir, resulta imprescindible realitzar un autoreconeixement, que ja diverses vegades s'ha manifestat al Parlament, i que, fins ara, ens permet de distingir qui està per la sobirania del país i qui no), per saber distingir entre aliats potencials i gent que senzillament tolera l'aplicació de la democràcia per a la resolució d'un conflicte evident, i per traslladar l'àmbit de discussió de l'Estat espanyol (on sempre tenim les de perdre) a Europa i al conjunt de la comunitat internacional (on no tenim res guanyat, però on topam sistemàticament amb l'animadversió o la negació).

COMPLEXOS SOCIALS

I, juntament amb els complexos ideològics, lingüístics i polítics, íntimament lligats amb tots, hi apareixen els complexos de caire social. Aquests complexos ens desenfocuen la lent sobre què significa, avui, entre nosaltres, treballar per aconseguir el manteniment dels serveis bàsics, intentar desenvolupar tant com sigui possible l'estat del benestar, o garantir al màxim la igualtat d'oportunitats entre tots els ciutadans de Catalunya.

Com que patim un complex ideològic col·lectiu amb relació a l'eix dreta-esquerra, en patim també una traducció a l'hora d'articular les nostres estratègies polítiques i de disseminar-les en el si de la societat catalana. Això ens porta a una condescendència totalment innecessària amb determinades esquerres espanyoles que, en qualsevol cas, tenen una tendència pràcticament històrica a posicionar-se, en els moments clau, en contra de la sobirania de Catalunya.

I aquests complexos de caire social ens porten a caure en el parany d'enfrontar-nos, a escala internacional, amb els qui serien potencialment els nostres aliats. Per posar-ne alguns exemples: els Estats Units d'Amèrica han estat, al llarg de l'últim segle, els valedors principals del dret d'autodeterminació dels pobles (doncs es promou l'antiamericanisme). Moltes vegades, no resulta gens ni mica evident per a la major part de la població que l'antiamericanisme ambient en la societat catalana guardi alguna relació amb el procés de Catalunya cap a la independència. Però pràcticament enlloc d'Europa on nacions sense estat han assolit la independència no s'ha caigut en aquest parany, ni ningú s'ha obnubilat per aquesta confusió.

Juntament amb l'antiamericanisme, amb unes arrels molt més fondes, hi tenim la judeofòbia. Pensem que, en moltes etapes de la història entre les quals segurament podem comptar l'actual, judeofòbia i catalanofòbia han anat de braçet, sovint mimetitzant-se per actuar d'una manera més efec-

Ens trobem a les portes de la independència, si el procés posat en marxa no té tornada endarrere

tiva en contra de l'emancipació de Catalunya. Avui dia la judeofòbia es disfressa, sovint, a través d'un posicionament en contra de l'Estat d'Israel, no ja en contra de determinades polítiques (sempre discutibles) dels governs israelians de torn, sinó en contra de l'existència mateixa de l'estat.

I, ja dins la Unió Europea, costa molt poc de promoure estats d'opinió pública fortament contraris a les polítiques que emanen d'Alemanya, autèntic motor d'Europa durant els darrers anys. Evidentment, aquests posicionaments sempre aniran amanits amb un discurs progressista i es vestiran de solidaritat i de suport a les capes de la població més febles i que pateixen més durament la crisi econòmica.

En condicions normals, tothom seria capaç de detectar la natura d'aquests tipus d'operacions (moltes vegades realment barroeres i d'una simplicitat escruixidora). Però tenim davant els ulls la desemparança apresada al llarg de tres segles d'ocupació, la desemparança sorgida de la manca de poder polític i de la tasca ferotge per intentar fer-nos desaparèixer com a societat diferenciada, i el pes de la historiografia oficial, que al cap i a la fi desemboca en l'opinió pública actual. Per això moltes persones que realment volen la independència no poden veure el procés més clar de com ho veuen ara mateix. Per això el país ha optat per dividir el poder dels qui porten el procés endavant i per evitar majories absolutes. Per això costa tant d'afermar lideratges. I per això tenim tantes dificultats per a visualitzar un futur en què, posem per cas, la llengua catalana sigui una llengua plenament normalitzada al nostre país, als nostres països.

Si no ho sabem veure, és possible que no ho arribem a aconseguir. Per això, ara mateix, tenim una gran tasca pedagògica a fer (i no entre els dirigents d'una Espanya molt remotament reformable), sinó entre els catalans que honestament es decanten per l'opció de la llibertat per al propi país. Per això fa falta discutir, encara que ens puguem equivocar, i pensar seriosament en allò que tenim al voltant (encara que de vegades ho desenfocuem) i comprometre'ns en aquest magnífic procés col·lectiu, bé que hàgim de fer molts assaig-error abans d'aconseguir els objectius desitjats. ♦